

**WANDELEN DOOR
EEN STRATEGISCH
KUSTLANDSCHAP**

Munitiebunker getransformeerd tot kunstmuseum (foto 2025).

De grootste concentratie van Duitse bunkers in Nederland was gesitueerd in een gebied rond het dorp Hoek van Holland. Samen met elf andere plekken langs de West-Europese kust werd het op 19 januari 1944 door Hitler tot Festung verklaard.

De Festung Hoek van Holland sloot de monding van de Nieuwe Waterweg af en daarmee de toegang tot de belangrijke havenstad Rotterdam. Hier kwamen scheepskonvoeien vanuit Scandinavië binnen met onmisbaar ijzererts voor de Duitse oorlogsindustrie. Ook was het een thuisbasis voor de Duitse Kriegsmarine. Ter bescherming werden daarom tientallen bunkercomplexen gebouwd ten noorden en zuiden van de Nieuwe Waterweg. Na de oorlog zijn de zuidelijk gelegen complexen gesloopt vanwege de vergroting van het Rotterdamse havengebied. In en rond het dorp Hoek van Holland tref je echter nog volop tastbare herinneringen aan van de militaire geschiedenis.

In willekeurige volgorde een bloemlezing: de diversiteit van de Duitse vestingbouw wordt zichtbaar langs de Nieuwe Waterweg en de Strandboulevard. Je doorkruist een luchtafweerstelling en volgt het tracé van een tankmuur, ziet in een duinrug een kustbatterij liggen en verderop een radartoren. Het Nederlandse Fort 1881 gebruikten de Duitsers als bakkerij en hospitaal. Engelandvaarders vertrokken vanuit de naastgelegen Berghaven. Slechts enkele vooroorlogse woonhuizen herinneren aan het oude dorp dat door de Duitsers werd geruimd voor vrij schootsveld. Ook kom je een vooroorlogse Nederlandse mitrailleurkazemat tegen en zie je een Amerikaanse troposcatter uit de Koude Oorlog.

De wandeling begint bij de parkeerplaats langs de Koningin Emmaboulevard in Hoek van Holland. Met je gezicht naar de zee en duinen gezien aan de rechterkant van de parkeerplaats het zebrapad oversteken en RA. Je loopt langs kunstmuseum iCOON en restaurant 'Het Jagershuis'.

1 KUNSTMUSEUM & RESTAURANT

In de voormalige grote munitiebunker van de zware luchtdoelbatterij Nordmole is tegenwoordig iCOON gehuisvest, een museum voor moderne kunst. Het restaurant ernaast was de kantine van de Duitse kanonnières die het geschut bemanden. Achter deze bouwwerken liggen de bunkers van de batterij grotendeels verborgen onder het zand.

Na restaurant Het Jagershuis RA, je steekt de Badweg en het spoor over, RD de Strandboulevard op. Het duingebied aan de linkerzijde van deze weg is ontstaan door zandsuppletie. Tijdens de Tweede Wereldoorlog lag hier het strand en de zee.

Links aan het water Verkeerscentrale 'Port of Rotterdam'. Middenlinks restaurant Het Jagershuis en rechts, langs de Badweg, een geschutsbunker als onderdeel van het Atlantikwallmuseum.

2 ANTI-TANKMUUR

De Duitsers bouwden hier een bijna anderhalf kilometer lange betonnen anti-tankmuur met geschutsbunkers. Deze liggen nu begraven onder het duinzand. Na de oorlog is er veel zand opgespoten waardoor het strand nu een kilometer verder ligt.

3 HUIZE RIELO

Door de sloopwoede van de Duitsers is er van het oude dorp Hoek van Holland bijna niets meer over. Huize Rielo, rechts zichtbaar, was in 1925 gebouwd door de familie Heijstek en maakte deel uit van een rij duinpaviljoens aan de boulevard. Deze werden direct na de bezetting in mei 1940 door de Duitsers gevorderd en kwamen daardoor midden in het verboden Sperrgebiet te liggen. De houten paviljoens werden halverwege de oorlog afgebroken, maar als enige uit baksteen opgetrokken huis overleefde Rielo de sloop.

4 TROPOSCATTER

De grote schotelantennes die je vlakbij Huize Rielo ziet zijn onderdeel van een zogenoemde Troposcatter die door het Amerikaanse leger is neergezet tijdens de Koude Oorlog. Met radiosignalen kon over een lange afstand een verbinding worden opgezet, bijvoorbeeld van Duitsland naar de Verenigde Staten. Het station is al jaren buiten gebruik.

VIER LAGEN VERDEDIGINGSWERKEN

Achter Huize Rielo ligt het Vinetaduin. Hier liggen vier lagen vestingbouw letterlijk op elkaar. Het duin heeft zijn naam te danken aan de Duitse kustbatterij Vineta die hier van 1940 tot 1945 stond. De Nederlanders bouwden hier in de Eerste Wereldoorlog de eerste betonnen schuilplaatsen. In de jaren dertig volgde een middelzware

kustbatterij met drie kanonnen. De Duitsers gebruikten veel van de Nederlandse werken en bouwden een uitgebreid complex met bunkers, onderling verbonden door ondergrondse gangen. In de vierde fase tijdens de Koude Oorlog nam het Nederlandse leger de stelling weer in gebruik.

KUSTBATTERIJ VINETA

Ter hoogte van de bocht in de weg liggen de vier geschutsbunkers van de kustbatterij Vineta. Even verderop zie je rechts de 'neus' van een observatiebunker. Dit was het hoofdkwartier van de Marine Artillerie Abteilung 205, verantwoordelijk voor nog drie andere kustbatterijen van de marine in de Festung Hoek van Holland. In het duin erachter liggen vier grote personeelsbunkers, ook weer onderling verbonden door ondergrondse gangen. In de zomermaanden worden hier rondleidingen gegeven. Om ongelukken en vandalisme tegen te gaan zijn de toegangen tot het gangenstelsel afgesloten.

INGRIJPEND VERANDERD KUSTLANDSCHAP

Draai je even om in de richting waar je vandaan kwam. Je hebt vanaf hier goed zicht op hoe sterk het kustlandschap is veranderd. Tijdens de aanleg van de Maasvlakte (jaren zeventig vorige eeuw) zijn aan de noordkant van de Nieuwe Waterweg enorme hoeveelheden zand opgespoten. Daardoor ontstond hier een nieuw duinlandschap en ligt de zee nu zo'n 700 meter verderop. De Strandboulevard is nu alleen nog maar in naam een boulevard langs het strand.

Aan het eind buigt de Strandboulevard naar rechts. Hier eindigde de anti-tankmuur. Ga bij de snackbar LA de parkeerplaats op en loop door tot de Zeetoren aan de linkerkant.

5 RADAR MÜNZE

De oorspronkelijke toren beschermde de apparatuur en bediening van een Duitse radar met de codenaam Münze. Deze kon doelen tot 20 kilometer afstand op zee detecteren. De gegevens gingen naar het nabijgelegen marine hoofdkwartier en naar kustbatterijen verderop in het gebied. Na de oorlog hield Rijkswaterstaat vanuit de toren het scheepvaartverkeer in de gaten. Tegenwoordig is er horeca in gevestigd.

Radartoren Münze, nu de Zeetoren, vlak na de capitulatie in mei 1945.

Duitse soldaten poseren bij een vooroorlogse Nederlandse bunker.

Loop terug naar de snackbar en steek het zebepad over naar de andere kant van de weg. Sla LA, de stoep op naast het fietspad. Aan het eind ervan LA de Schelpweg in. Je passeert twee villa's aan je rechterhand waarna je RA de Duinweg inslaat. Tweede afslag LA (tegenover de Doornstraat, kort voordat de klinkerstraat verandert in een fietspad).

HOEKSE BOSJES

Deze bosjes worden ook wel de Bosjes van Jas genoemd naar C.F. Jas, toenmalig commissaris van Hoek van Holland. Hij werd in 1914 aangesteld na de annexatie van Hoek van Holland door de gemeente Rotterdam. Hij heeft veel invloed gehad op de ontwikkeling van het groen.

Eerste mogelijkheid RA. Daarna LA en kort daarna weer RA. Je loopt langs een vijver aan je rechterhand. Aan het einde van de vijver RD een onverhard pad in. Deze eindigt op een verhard pad waar je LA slaat. Op de volgende driesprong weer LA en even verderop bij de splitsing bij een paddenstoel met tekst weer LA. Daarna bij een informatiebord en beeld LA richting de dijk (Noordlandsepad, parallel aan de Dirk van Den Burgweg). Sla op de dijk LA en loop naar de bunker aan je linkerkant.

6 S-7 KAZEMAT

Deze bunker is een Nederlandse S-7 kazemat. De 7 verwijst naar het aantal schietgaten. In 1939 en 1940 werden de verdedigingslinies in het binnenland en aan de kust versterkt met honderden van dit soort dunwandige bunkertjes. In Hoek van Holland is dit de enige zichtbare kazemat van dit type. Verderop in de duinen liggen onder een metersdikke laag zand nog enkele exemplaren verborgen. Deze bunkers zijn nooit in gevechten betrokken geweest want de strijd was al voorbij toen de Duitsers Hoek van Holland bezetten.

Keer om en loop terug naar de trap waar je naar beneden kunt. Steek de weg over, RD de Kerkhofweg in. Al snel ligt rechts van je de gemeentelijke begraafplaats.

7 OORLOGSGRAVEN

De gemeente reserveerde al aan het begin van de oorlog ruimte voor gesneuvelde militairen op de begraafplaats. In de beginperiode van de oorlog gaven de Duitsers hen nog een begrafenis met militaire eer. Op het erehof, bij binnenkomst rechts, liggen 69 doden uit landen van het Gemenebest. Ook bevinden er zich vijf Poolse en vijf Nederlandse oorlogsgraven. De overige nationaliteiten zijn elders herbegraven. De Duitse gesneuvelden liggen op de enige in Nederland bestaande Duitse militaire begraafplaats te Ysselsteyn (Limburg).

Enkele graven voor Engelse en Poolse militairen die in de regio zijn gesneuveld.

Met je gezicht naar het hek van de begraafplaats links de parkeerplaats op. RD, je komt op een veldje uit in het Roomse Duin. Aan de overkant van het veld het wandelpad in (van de linkerzijde gezien het eerste pad). Het pad stijgt een beetje en je ziet links de hoek van een bunker.

8 WOONBUNKERCOMPLEX

Je bent nu in het Roomse Duin. Het duingebied is ontstaan door een voormalig Duits groot woonbunkercomplex onder het zand te werken. Tot in de jaren 60 hebben hier tientallen gezinnen gewoond omdat hun oorspronkelijke huis in de oorlog was verwoest en de nieuwbouw van woningen in de Hoek maar langzaam op gang kwam.

Hou op de volgende driesprong links aan. Je komt uit bij een doorgaande weg (Harwichweg). Steek de weg over en sla RA. Tot het einde doorlopen en de drukke Langeweg oversteken. Sla LA de stoep op richting de spoorovergang.

De was hangt te drogen voor een bunker waar na de oorlog mensen in zijn gaan wonen. Ter camouflaage hadden de Duitsers (nep)ramen geschilderd op de buitenmuur.

9 TRANSIT CAMP

Waar je nu een parkeerplaats en appartementencomplex ziet, lag vanaf het eind van de oorlog tot begin jaren zestig het Transit Camp of Engelse Kamp. Hier verbleven Britse militairen die dienst deden in Duitsland. Zij wachtten hier op de overtocht naar Groot-Brittannië en vice versa. Het kamp betekende economisch veel voor het naoorlogse Hoek van Holland. Menig 'Hoekenees' had een baantje binnen het kamp.

Steek de spoorweg over en ga RA de Stationsweg op.

10 BERGHAVEN

De Berghaven uit 1884 is de thuishaven voor de Koninklijk Nederlandse Redding Maatschappij en het Loodswezen van Rijkswaterstaat. In de oorlog lagen hier schepen van de zogenoemde Hafenschutz- en Vorpostenflottillen. Kleine, gevorderde vissersboten en iets grotere schepen werden bewapend en ingezet voor patrouilles langs de kust.

11 TORPEDOLOODS

Halverwege de Berghaven ligt rechts de Torpedoloods. Dit gebouw uit 1886 diende als opslag van zeemijnen en torpedo's van de Nederlandse marine. Ook de Duitsers gebruikten het gebouw en bouwden er een extra bunker naast. Tegenwoordig is het een restaurant.

Volg de Stationsweg mee met de bocht naar rechts richting het fort.

Duits marinepersoneel wandelt langs de Berghaven in een van de barre oorlogswinters.

Duitse militairen poseren op het fort.

12 FORT 1881

Niet veel later doemen de gereconstrueerde geschutskoepels op van het Fort aan den Hoek van Holland. Het tussen 1881-1889 gebouwde pantserfort moest de monding van de nieuw aangelegde Nieuwe Waterweg beschermen. Door de razendsnelle wapenwedloop aan het eind van de negentiende eeuw was het fort vlak na de bouw al verouderd. Toch werden vanaf hier in mei 1940 enkele schoten gelost richting Duitse troepen die zich hadden verschanst bij het Staelduinse Bos. Tijdens de bezetting werd het fort grotendeels omgebouwd tot bakkerij voor de Festung Hoek van Holland. Ook werden er voorraden opgeslagen en was er een hospitaal. De drie stalen koepels werden in 1941 verschroot en omgesmolten voor de Duitse oorlogsindustrie. Het fort is nu een museum.

Negeer alle afslagen. 150 meter na het fort sla je LA. De Stationsweg gaat hier over in de Fortweg. Aan het einde RA het Seinpad in.

13 OUDE DORP

Op deze plek staat nog bebouwing van het oude dorp. Doordat de bevolking tijdens de oorlog verplicht moest evacueren veranderde Hoek van Holland in een spookdorp. Alleen de witte huisjes in deze straat waaronder een aantal loodswoningen uit 1880 herinneren aan de vooroorlogse tijd.

Loop het Seinpad uit en ga links over het wandelpad richting de Nieuwe Waterweg. Het wandelpad ligt in het verlengde van de Koningin Sophieweg. Steek de weg over naar het Waterweg Expo/Info Gebouw. Ga hier RA. Net na het gebouw heb je een goed uitzicht op het scheepsverkeer en de havens.

14 NERVEN BETONBEKISTING

Langs de Nieuwe Waterweg resteren nog enkele bunkers. Een ervan is verborgen in de Verkeerscentrale van Port of Rotterdam. Op de plek, waar voor de oorlog al een seinpost stond, bouwden de Duitsers een Signalstelle: een bunker met toren die communiceerde met schepen op zee. Een klein stukje van de bunker is nog te herkennen. De nerven van de houten bekisting zijn in het beton aan de voet van de toren terug te vinden, net achter de groen-zwarte boei.

Loop evenwijdig aan het water naar het Noorderhoofd (de Pier).

15 SNACKBAR TEGEN BUNKER

De snackbar die je hier passeert, is tegen een mitrailleurbunker aan gebouwd. Tegenover de snackbar staat een monument voor de slachtoffers die vanaf 1876 in de wateren rond Hoek van Holland zijn omgekomen.

16 ATLANTIKWALL MUSEUM

Even verderop wordt een enorme geschutsbunker zichtbaar. Deze herbergt nu het Atlantikwall Museum Hoek van Holland met bovenop een uitkijkpunt. Vanuit de metersdikke bunker kon met een kanon worden geschoten op de monding van de Nieuwe Waterweg. Vanwege de naoorlogse opbouw op het dak kreeg het de bijnaam 'Tafelbunker'. Bij het museum staat ook een Tetraëder. De Duitsers plaatsten grote aantallen van deze betonnen versperringen op het strand. Ook begint hier de anti-tankmuur die verder loopt langs de Strandboulevard waar je aan het begin van de wandeling liep.

LUCHTAFWEERBATTERIJ NORDMOLE

Achter de bunker ligt Nordmole, één van de vier zware luchtafweerbatterijen van Hoek van Holland. Elke batterij had vier 10,5 cm kanonnen beschermd door

Voormalige Signalstelle op de boulevard in de jaren 60. Er is reeds een bovenbouw op de bunker geplaatst. Je ziet de kijkgaten en de naoorlogse bovenbouw.

een dunne stalen koepel. Het geschut werd bemand door marinepersoneel dat medeverantwoordelijk was voor de verdediging van de kustplaats. In het duin liggen tientallen bunkers. De meeste daarvan zijn begraven onder het zand.

Volg het Noorderhoofd verder en ga aan het begin van een open veld over het muurtje RA.

17 ANTI-TANKMUUR

Het tracé van de anti-tankmuur langs de Nieuwe Waterweg maakte een scherpe knik om langs het strand verder te lopen. Vlakbij het begin van het open veld stond op de hoek een geschutsbunker. Tijdens de watersnoodramp van 1953 werd het zand hieronder weggeslagen, evenals onder een deel van de tankmuur waardoor ze verzakten. Bunker en muur liggen nu deels gekanteld onder het zand bedolven.

Het veld aan je linkerhand gaat over in struikgewas. Loop RD en negeer zijpadjes totdat je bij een geasfalteerde weg uitkomt. Sla RA en aan het einde weer RA. Je loopt langs een bunker.

18 ANTI-TANKKANON

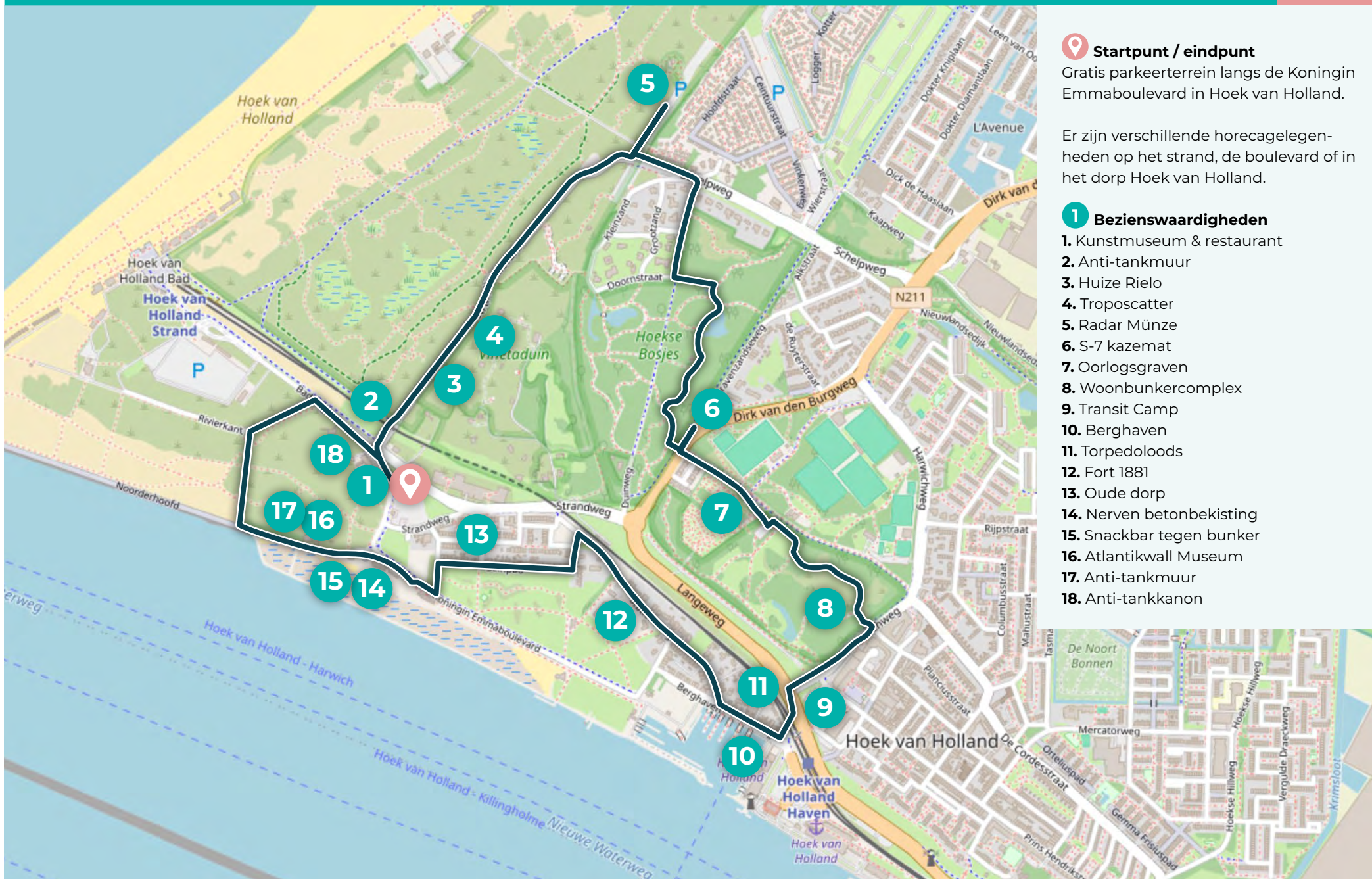
Deze geschutsbunker vormde één geheel met de muur en maakt tegenwoordig ook onderdeel uit van het Atlantikwall Museum. Er stond een anti-tankkanon in dat het strand in noordelijke richting onder vuur kon nemen. In oorlogstijd liep de anti-tankmuur als één gesloten geheel langs het strand, dus over de toen nog niet bestaande weg.

Loop RD en je bent weer terug op de parkeerplaats.

De indrukwekkende bunker van het Atlantikwall Museum Hoek van Holland. Op de voorgrond staat een 8,8 cm luchtdoelkanon. Het is een verwijzing naar de luchtdoelbatterij 'Nordmole' die in het duin achter de bunker stond.

Startpunt / eindpunt

Gratis parkeerterrein langs de Koningin Emmaboulevard in Hoek van Holland.

Er zijn verschillende horecagelegenheden op het strand, de boulevard of in het dorp Hoek van Holland.

Bezienswaardigheden

1. Kunstmuseum & restaurant
2. Anti-tankmuur
3. Huize Rielo
4. Troposcatter
5. Radar Münze
6. S-7 kazemat
7. Oorlogsgraven
8. Woonbunkercomplex
9. Transit Camp
10. Berghaven
11. Torpedoloods
12. Fort 1881
13. Oude dorp
14. Nerven betonbekisting
15. Snackbar tegen bunker
16. Atlantikwall Museum
17. Anti-tankmuur
18. Anti-tankkanon

Leeswijzer

LA = linksaf

RA = rechtsaf

RD = rechtdoor

Meer informatie

bezoekatlantikwall.nl

Respect

Bunkers zijn vaak de biotoop van zeldzame planten- en diersoorten en staan in beschermd natuurgebied of op particuliere grond. Dit is verboden terrein voor onbevoegden, tenzij je op de openbare fiets- of wandelpaden blijft.

Colofon

De wandelroute is een product van de Erfgoedlijn Atlantikwall van de provincie Zuid-Holland en is uitgegeven door Stichting Forten Nederland. Het betreft een actualisatie van een bestaande route die eerder is uitgegeven door uitgeverij Gegarandeerd Onregelmatig. De route is ook digitaal beschikbaar op de website bezoekatlantikwall.nl.

© Foto's: A. van Beveren pag. 2r, Jorn Baarns pag. 1, 3ro, P. de Krom pag. 4r, 6, J. Rijpsma pag. 2l, 3l, 5l, Annemiek van der Togt pag. 7r, 9, Stichting Menno van Coehoorn/Forest pag. 3rb, Collectie Nederlands Instituut Militaire Historie pag. 4l, Nationaal Archief/Anefo pag. 5r, 7l